

SYMBOLIKA

WZORÓW BIAŁORUSKICH

czyli duchowy świat Białorusina
z wyrafinowanym językiem migowym

Autor: Agnieszka Tichoniuk

CO WSPÓLNEGO MA WZÓR BIAŁORUSKI Z MALARSTWEM HOLENDERSKIM XVII w.

Willem Claesz Heda, Martwa natura z ostrygami, 1634, Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen

- Czy szukanie symboliki w tkaninach białoruskich to coś wyjątkowego? Zupełnie nie. Mi jako historykowi sztuki pierwsze skojarzenie nasuwa się z malarstwem holenderskim.
- Niech nas nie zwiedzie realizm tych obrazów, są głęboko przemyślane. To nie jest szybka fotka stołu, od którego wstali biesiadnicy. To nie jest świat przedstawiony po prostu.
- Wiele obrazów gatunkowych, które pozornie tylko przedstawiały życie codzienne, w rzeczywistości ilustrowało holenderskie przysłowia i powiedzenia lub przekazywało moralistyczny przekaz. Niezwykle popularny był nurt tzw. **vanitas** czyli martwych natur z głębią symboliki odnoszącej się do motywu ulotności życia doczesnego.
- Praktycznie wszystkie martwe natury miały przesłanie moralistyczne, zwykle dotyczące postrzegania życia.
- SYMBOLE:
- w połowie obrana cytryna (życie-słodkie z wyglądu, ale gorzkie w smaku).
- Srebrne naczynia –dobro doczesne które należy odrzucić, duszy nie przyda się
- Ostrygi-erotyczny podtekst

Zwykle tkaniny oceniamy estetycznie, czy ładne, czy ciekawe ornamenty, harmonijny koloryt. Ale TKACTWO TO ŹRÓDŁO WIEDZY.
Co wzór to symbol.

- **Każdy wzór niesie w sobie jakiś sens, pewną ideę:**
- jedne wzory symbolizują pamięć o przodkach,
- drugie to zwrot do bogów-opiekunów, prośby
- trzecie uosabiają przyrodę i jej zjawiska,
- czwarte ilustrują uczucia i nadzieję człowieka.
- I to wszystko zamknięte jest we wzorze przy zastosowaniu minimalnych środków wyrazu, oraz zgodnie z kanonami tkackimi.

Kiedys kiedy kobietom mówiło się, że ich ręcznik jest ładny obrażały się- bo dla nich miała znaczenie nie tylko estetyczna forma-ręczniki i tkaniny mają głęboki sens- to modlitwa, wróżba, słowa, czy czyny.

STAN BADAŃ:

Dziś jest skromna wiedza na temat wzorów i ich znaczenia. Białoruscy badacze z obecnej Białorusi, którzy dotarli do poszczególnych wsi i zapytali u źródła, czyli bezpośrednio u tkaczek tworzących wzór dają podstawy do analizy symboliki wzorów.

Niektórzy badacze podważają wiedzę na temat symboliki. Nazywają nadinterpretacją takie badania.

Pojawia się pytanie: co może mądrego powiedzieć ciemna, niepiśmienna wieśniaczka? Otóż w niczym nie ustępuje współczesnej wyedukowanej młodzieży- nawet przewyższa np. w rozpoznawaniu i odczuwaniu przyrody i zachodzących w przyrodzie i świecie zmian.

„Ja analfabetka- mówiła Maria Chwiedarowicz -nie umiem czytać i pisać. Cała moja nauka, mój alfabet- we wzorach moich kap i ręczników. Tam jak w dobrej książce, jak w kinie można dowiedzieć się o życiu, ludziach, i zwierzętach, o słońcu i gwiazdach, o chorobie i zdrowiu, o doli dziewcząt i niedoli, o wszystkim co jest w życiu”

- Badacze nie raz przekonali się, że z pozoru prosty w formie ręcznik po głębokiej analizie staje się jak księga, którą można czytać, czy spektakl który można oglądać. Ale trzeba doskonale znać życie narodu, jego zwyczaje, tradycje, charakter. Tylko wtedy odkryje się wszystkie sekrety zaszyfrowane w ornamentyce tkanin.
- Ręczniki, obrusy, kapy i inne wyszywane tkaniny to osobliwa opowieść o życiu narodu i jego pracy -to bogata skarbonka słowiańskiej kultury. Kształtowana przez wieki.
- Wzory tkane i wyszywane -zaszyfrowane opowieści o życiu narodu, przyrody, ludzi.
- Człowiek wierzył w geometryczny znak-symbol, którym jeśli wyhaftujemy wierzchnie ubranie, będzie ono nie tylko uroczyste ale będzie miało również moc sprawczą.
- Jeszcze na początku XX w. kobiety na Białorusi miały przygotowane koszule i ręczniki bogato zdobione do trumny tzw. „odzienie na śmierć” aby bliscy na tamtym świecie rozpoznali swoich.

CZAS POWSTANIA

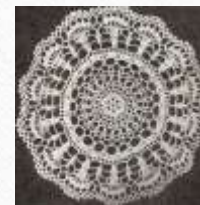

- Geometryczne wzory były znane już w XI-XII wieku. Bogate wyszycia na koszulach i ręcznikach rozpowszechniły się dopiero na przełomie XIX i XX w.
- Do naszych czasów najczęściej w muzeach zachowały się tkaniny z końca XIX w.
- Do I wojny światowej przeważał wzór geometryczny.
- Po „bieżeństwie” pojawiły się nowe ideały estetyczne i standardy artystyczne. Pojawiły się roślinne i kwiatowe wzory, haftowane ściągami krzyżkowym. Liczba kolorów wzrosła, tkaniny stały się bardziej kolorowe. Dzięki drukowanym źródłom pojawiły się obrazy wieńców, koron, barokowych doniczek, różnych ptaków, psów, motyli i innych zwierząt, a także napisy, monogramy, powiedzenia, litery różnego rodzaju.
- Jeszcze w latach 40., 50. i 60. ubiegłego wieku młode dziewczęta wyszywały do kilku ręczników z przeznaczeniem na posag. Taki ręcznik był przekazywany z pokolenia na pokolenie.
- Od lat ok. 70-tych przestano wykonywać ręczniki i tkać kapy, trafiły do kufrów „po babci”. Stały się synonimem „starego”, „wiejskiego”.
- Dziś większość tradycyjnych tkanin odeszło w niebyt, ustąpiły miejsca wyrobom przemysłowym. Nie można jednak dopuścić do tego by odeszły w zapomnienie, ponieważ to nasza zdobycz ludowa, podstawa do rozwoju współczesnej kultury. Trzeba robić wszystko by je uchronić, zapisać i przekazać następnym pokoleniom.
- Powoli można zauważyć zwrot ku tkaninom i stopniowe odradzanie mody na tkaninę ludową. Ale aby jednak ją przekazywać dalej trzeba ją najpierw zrozumieć.

GDZIE WYSTĘPUJĄ WZORY

- Kapy tkane na krosnach
- Obrusy
- Ręczniki obrzędowe
- Strój : koszule męskie i żeńskie, pasy tzw. "krajki"
- Serwetki
- Zdobienia drewniane domów, szczyty, drzwi, itd..

ODDECH POGAŃSTWA

Pogaństwo dziś jest niezrozumiałe dla nas. Sens zjaw i symboli jest nam niewiadomy. Ale zachowały się one w naszym życiu: w obrzędach, zwyczajach, symbolach, motywach, sami często z tego nie zdajemy sobie sprawy.

Np. starosłowiańskie pogańskie pochodzenie mają następujące słowa: Kupala, Kalada, kurhan, Piorun, Maslenica, Dziady.

Nasi przodkowie żyjący na tych terenach stworzyli bogatą mitologię, która zestawiana jest z mitologią grecką, czy rzymską.

(np. Zeus=Piorun,
bóg słońca Helios=Swaróg,
Gea= Matka Ziemia,
nimfy=rusalki, itd.)

JAK TWORZY SIĘ ZAPIS na TKANINIE

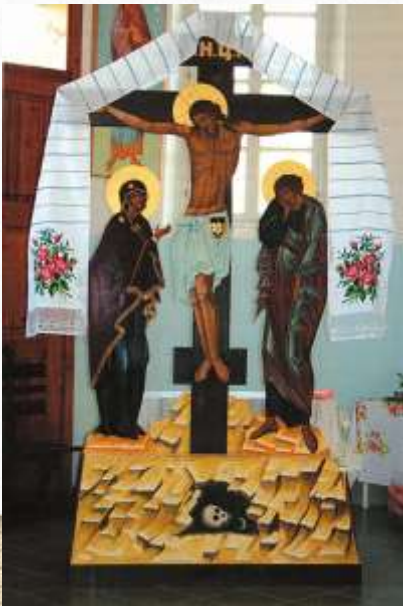
- Kiedy kobieta zabiera się za pracę, jak pisarz, kompozytor czy malarz wybiera temat, obmyśla jego plan, kompozycję, kolory, wyznacza główne przedstawienie i dodatkowe.
- Przykład tkaniny z symboliką „kobiecej doli”- Główne miejsce zajmuje wazon- to sama tkaczka, wyżej gwiazda- symbol człowieka, w tym wypadku męża. Niżej- gołąb i gołębicą- symbol miłości, oraz romb z maleńkich rombików- symbol Matki Ziemi-Karmicielki. Tak tkaczka wykonując tę kape przed zamążpójściem pokazała swoje marzenia o dobrym, kochającym mężu, gospodarzu, ojcu dzieci.
- Wiele kobiet wierzyło, że wytwory ich rąk i wzory na nich wyszyte leczą ludzi. Być może tak jest- bo wzory tak jak pieśni- sprawiają przyjemność, budzą nadzieję, miłość i szczęście.

RĘCZNIK OBRZĘDOWY I JEGO FUNKCJA:

- Ręcznik obrzędowy miał nie tylko znaczenie jako wytwór kultury materialnej, ale przede wszystkim kultury obrzędowej i rodzinnej, związanej z cyklem rocznym.
- **Ręcznik obrzędowy w swej tradycji towarzyszył człowiekowi przez całe życie – od narodzin po śmierć. Dwa końce symbolizowały początek i koniec życia, między którymi zostały zapisane przeznaczenie i los.** Obrzędowy ręcznik towarzyszył życiu mieszkańców. Stanowił ważny element podczas wielu uroczystości, ale także w życiu codziennym. By zapewnić sobie urodzaj plonów gospodarz wychodził na siewy przepasany ręcznikiem. Również pierwszy ścięty snop zboża był otaczany tym niezwykłym płótnem.
- **Ręcznik był podstawową ozdobą podczas świąt dożynkowych, wielkanocnych i innych.**
- **Ręczniki bardzo ważną rolę odgrywały w obrzędzie zamążpójścia.** Zgodnie z tradycją, młode kobiety w wieku 14-16 lat miały obowiązek przyszykować kilka ręczników jako swój posąg. Był to symbol rodu, symbol trwałości rodziny, ale miał też pokazać młodą kobietę jako dobrą gospodynię, osobę zaradną, pracowitą i zdolną. Ręcznik pełnił też ważną funkcję podczas ślubu i wesela. Umieszczano go na drodze, po której przejeżdżała furmanka, a później także samochód wiozący młodych do ślubu. Był symbolem granicy – “przejścia młodej kobiety w stan zamążpójścia”.
- W cerkwi młoda para stawiała na takim ręczniku, i w ten sposób przekraczali oni miedzę- przechodzili z życia samotnej osoby, w życie wspólne. Miało to zapewnić również nowożeńcom dobrobyt. Inny ręcznik służył do trzymania ikony podczas ceremonii- tzw. Nabożnik. Ręcznikiem wiązano ręce młodych, by umocnić ich związek.
- Ręcznikami ozdabiano również ikony w świętym kącie i najważniejszych gości – marszałka czy starostę weselnego. Na ręczniku młoda para stawiała także na progu domu weselnego, gdzie witano ją chlebem i solą.
- Po ślubie, młode gospodynie wchodząc do nowego domu ozdabiały ręcznikami ikony, ściany czy lustra, chcąc w ten sposób pokazać swoje bogactwo. Jeśli młoda kobieta nie chciała wyjść za mąż, mówiła, że nie ma jeszcze przygotowanych ręczników.

RĘCZNIK OBRZĘDOWY I JEGO FUNKCJA:

- Kiedy kobieta rodząca leżała na łóżku lub stole, pod belkę stropową przywiązywany był ręcznik, rodząca mogła uchwycić jego końce i w ten sposób ulżyć swoim cierpieniom. Len jest czysty i sterylny- zawijano w niego dziecko tuż po urodzeniu. To miało też wymiar symboliczny- przyjęcia dziecka -nowe życie na ziemi. Ręcznik był najlepszym prezentem dla matki która urodziła dziecko, dla babki która odebrała poród.
- Są też ręczniki ofiarne. W nich zawarta jest prośba do Boga. Często gospodyni tkająca ręcznik kodowała w nim prośby, nie umiejąc pisać i czytać.
- Ręczniki zostawiano tam gdzie „Bóg mógł je zobaczyć”- na krzyżach przydrożnych, krzyżach cmentarnych, w cerkwi.
- Jeśli kobieta chciała coś jeszcze dodać do języka symboli ręcznika- dodawała koronkę także zawierającą swoisty kod znaczeń. Znaki te pochodzą z dawnych czasów pogańskich. Możemy np. zobaczyć węzeł bez końca- symbol życia.

RĘCZNIK OBRZĘDOWY I JEGO FUNKCJA:

- **Obrzędowy ręcznik towarzyszył także zwyczajom pogrzebowym.** Obwiązywano nim na 40 dni ikonę nad łóżkiem zmarłego. Wierzano bowiem, że w tym czasie dusza znajduje się jeszcze w obejściu, chowa się pod takim ręcznikiem na ten czas. W zwyczaju również było wkładanie ręcznika do trumny oraz obwiązywanie nim krzyża pogrzebowego, który prowadził zmarłego na wieczny spoczynek. Ręcznik ponownie staje się miedzą, którą człowiek przekracza, by wejść w następne życie.
- Obrzędowy ręcznik nie był zwykłym kawałkiem materiału, ale stanowił wyraz łączności człowieka z Bogiem i przodkami. Tradycyjnie też każda kobieta musiała zachować jeden ręcznik “na śmierć”. Umieszczano go wówczas w trumnie.
- Na specjalnie utkanych dwóch długich ręcznikach opuszczano trumnę do mogiły.
- Trumny małych dzieci były przenoszone do grobów na ręcznikach, które pełniły w ten sposób rolę granicy między światem żywych i zmarłych.
- Ręcznikami ozdabiano również krzyże przydrożne, czy krzyż, który niesiono w kondukcie pogrzebowym.

SYMBOLIKA KOLORÓW:

- **KOLORY PODSTAWOWE:**

Czerwony: miłość, duchowe przebudzenie, radość

Biały: czystość, dziewiczość, niewinność, narodziny, odrodzenie

Czarny: absolut, wieczność, śmierć,

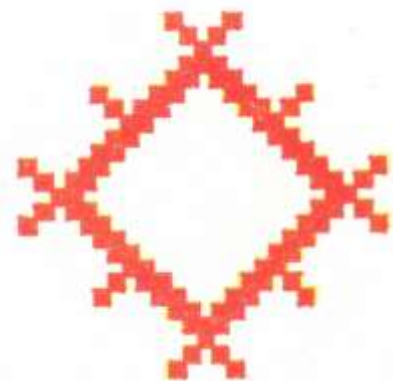
- Po pewnym czasie doszły kolejne kolory, ale nie niesły już tak silnego ładunku symbolicznego:

Żółty: światło, czystość, mądrość, szczęście, dobroć

Zielony: płodność, odnowę, pokonanie przeszkód, wyzwolenie, nadzieję

Niebieski: niebo

JAK „CZYTAĆ” WZORY

- W tkaninach często powtarzają się wzory podobne w formie i charakterze, często się mylą, ale są między nimi różnice. Najstarszy i najważniejszy wzór- WZÓR ŻYCIA -symbol przyrody budzącej się do życia na wiosnę: symbol słońca (romb z promieniami na zewnątrz) +symbol ziemi (promienie do środka rombu) = symbol połączenia życiowych sił słońca i ziemi budzi przyrodę, następuje wiosna.
- Zachowały się opisy tkanin sporządzone przez kobiety. Opowiadały o swoim życiu i o tym ,że zapisywały jego losy w tkaninach. „Ja wierzę w ręcznik, on ma wielką siłę”-mówiła kobieta, która nie mogła mieć dzieci a gdy wytknęła Matkę Rodzicielkę- urodziła ich 6-cioro.

PODZIAŁ SYMBOLI:

- Każdy z wzorów symbolizuje dobre uczucia: prawdę, piękno, miłość, dumę z pracy.
- Każdy wzorów ma swoje przeznaczenie i swoją nazwę.
- SYMBOLE URODZAJU: Sparysz, Raj, Bahacz- uczą lubić Matkę-Ziemię, pracę na roli
- SYMBOLE ŚWIĄT: Kupała, Kolada, Maslenica, Wielkanoc- to radość,
- SYMBOLE PAMIĘCI: Dziady, Radaunica,- miłość i szacunek do przodków.

WZORY URODZAJU

- Uprawa ziemi-najważniejsze rzemiosło a chleb-droższy niż złoto i srebro. Dlatego wiele pieśni ludowych opowiada o pracy na roli, oraz wiele wzorów to symbolizujących znajdziemy na ręcznikach i tkaninach.
- W pogaństwie- Jaryła -bóg urodzaju i życiowych sił przyrody. W chrześcijaństwie zastąpił go Św. Jerzy Zwycięzca (Jurja). Obrońca rodziny i strażnik urodzaju. Przedstawiany jako jeździec na koniu, ale zamiast miecza ma kłosy zboża, oraz w uproszczonej wersji: rozetki z promieniami odchodzącymi na boki, horyzontalne promienie trochę większe. Symbol podobny trochę do słońca nieprzypadkowo- niektóre tkaczki mówiły- Jaryła syn Słońca.

- ŻYCIEŃ, ŻNIWIEN- najbardziej popularny symbol urodzaju- rozetka z rombem w środku, na końcach odchodzą dodatkowe kłosy żyta.- oznacza wieniec dożynkowy, który symbolizuje z sukcesem zakończenie żniw. Do niego zwracano się o urodzaj w polu. Do Życienia kierowano prośby o obfite plony, najczęściej w formie pieśni śpiewanych podczas zażynek, czyli ceremonialnego rozpoczęcia żniw. Opowiadano, że pracowitym gospodarzom Życień niósł pomoc – odnosił przeoczone podczas żniw kłosy, a podczas siewów dbał o to, by wszystkie ziarna trafiły do gleby. Przychylność Życienia symbolizowana była przez podwójny kłos, który traktowany był jako dobra wróżba na przyszłość.

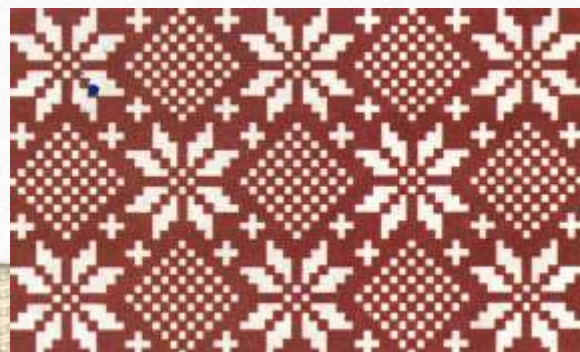

WZORY URODZAJU

- SPARYSZ- oczekiwany gość w gospodarce. Przynosi wielki urodzaj, pełne zasieki zboża, dobrobyt.
- Gwiazda z czterema mocno stylizowanymi kłosami, bardzo podobny do symbolu człowieka- często mylone. Często łączony z wzorem Matki Ziemi-Karmicielki i krzyżykiem w środku
- Kiedy rolnik sieje wymawia słowa „pamaży Boża”, robi znak krzyża na sobie i na ziarnie. Oznacza, to że Sparysz ochrzczony i żadna zła siła mu nie zaszkodzi.

- RAJ- niektórzy badacze uważają go za słowiański bóg urodzaju, związany z bogactwem, zamożnością, dobrobytem-rozetka z czterech kłosów krzyżujących się pod kątem prostym –wygląda jak gałązki .
- Często połączony z innymi symbolami urodzaju (Matki Ziemi-Karmicielki, Sparysza)

WZORY URODZAJU

- ŻYTANIAJA BABA- po żniwach na polach ustawiane były snopki aby doschły, ostatni dożynkowy snopek to właśnie tzw. Baba. Przewiązany ręcznikiem, pokropiony wodą święconą zabierany był potem do domu i stawiany w świętym kącie pod ikonami.

- BAHACZ- dożynkowy snop, symbol ziarna, bogactwa jako podstawa gospodarki rolnej - rosetka z 4 mocno stylizowanymi kłosami rozmieszczonymi na planie krzyża, różne wariacje tego symbolu;
- Odszedł w zapomnienie. To dożynkowy snop zżęty i pięknie przystrojony i podobnie jak Żytaniaja Baba zanieśiony do domu pod święte obrazy. Miał zapewnić bogactwo w domu.

WZORY URODZAJU

- KROPLA DESZCZU- „będzie deszcz, będzie chleb rósł”, deszcz ma ogromne znaczenie dla przyrody. Często w połączeniu z innymi symbolami urodzaju.
- Postawiony na rogu kwadrat skomponowany z 4 trójkątów
- Każdy kwadrat symbolizował deszcz w innym miejscu: na polu- żeby rosło zboże, drugi -trawa na łąkach, trzeci- pełne rzek, czwarty- drzewo w lesie. To też talizman- prośba o deszcz

WZORY URODZAJU

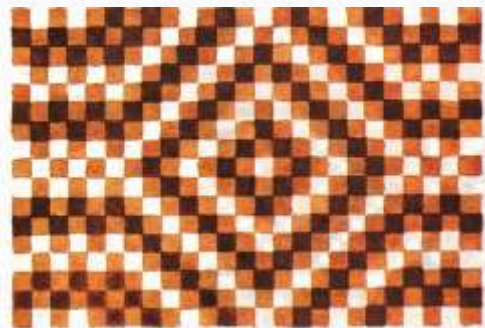
- SŁOŃCE -miało swoje warianty- gdy w centrum krzyżyk oznacza marzenia wyszywającej o swoim szczęściu, nadzieję na pomoc słońca, gdy kwadracik (rombik) nadzieja na dobry urodzaj
- połączenie wzoru słońca i wzoru deszczu-razem dają dobre plony

- WIELKIE SŁOŃCE- wzajemne przenikanie sił przyrody- słońca, deszczu, piorunów.
- tym wzorem zwracają się tkaczki do słońca by dało deszcz i nie paliło mocno ziemi.

WZORY URODZAJU

- ZIARNO- krzyżyk, często w otoczeniu girland roślinnych, z którego powstaje CHLEB- ważniejszy od złota.
- romby-wieloboki złożone z kwadracików malutkich ustawionych jeden obok drugiego. Kwadraciki to ziarna.
- Chleb to bardzo popularny motyw w tkactwie

- DRZEWO ŻYCIA- symbol wieczności, nieskończoności życia.
- Najstarsze przedstawienie : Adam i Ewa w rajskim sadzie koło drzewa życia. Słowianie najbardziej szanowali dęby jako symbol mocy i wieczności. Na ręcznikach częsty motyw.

WZORY MATKI

- W trzech wariantach występują:
- jako figura
- gwiazdka w girlandach
- drzewo życia

WZORY MATKI

- MATKA- GWIAZDA- Matka symbol miłości i miłosierdzia bardzo często występuje; 8-boczna gwiazda, oznacza człowieka, otoczona girlandą z kwiatów co podkreśla wielkość matki, jej rolę w przedłużeniu życia.
- towarzyszą jej cztery krzyżyki- życzenia dobra i szczęścia;
- symbol RODZONEJ MATKI-gwiazda w gwieździe -symbol wielkiej i bezkresnej miłości jaka może być tylko na świecie, na której opiera się życie na ziemi

- MATKA DRZEWO ŻYCIA- drzewo, na gałązkach gwiazdki oznaczają żywe dzieci, świeczki-umarłe. Tkaczki proszą Boga dać zdrowie i szczęście dla ich dzieci, a tym których już nie ma -wieczny spokój.

WZORY MATKI

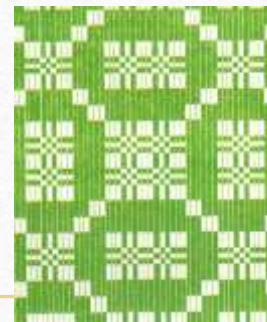
- DZIECKO-najważniejsze uosobienie miłości, dobra i piękna- często pojawiające się na ręcznikach i tkaninach
- DZIECKO- wyszywane na ręcznikach jako prośba o dziecko albo podziękowanie; dziecko to radość, nadzieja na przyszłość; narodziny dziecka były darem od Boga

- MATKA _ZIEMIA-
„wyszyłam ten ręcznik w 1904 r. aby uprosić Wielką Matkę Ziemię Karmicielkę o zdrowie, gwiazdy i słońce-żeby pokazać jej moc i siłę, i że Ona sama najważniejsza i panuje nad wszystkim na świecie”.
Inna kobieta w 1889 r. opowiadała, że wierzy w Matkę-Ziemię i Ojca-Słońce- od nich zaczęło się życie i ludzi i przyrody.
- Wzór kobiety, ale też jak romb (złożony z maleńkich rombów lub kwadratów). -jak ziarno równo zasiane na polu.

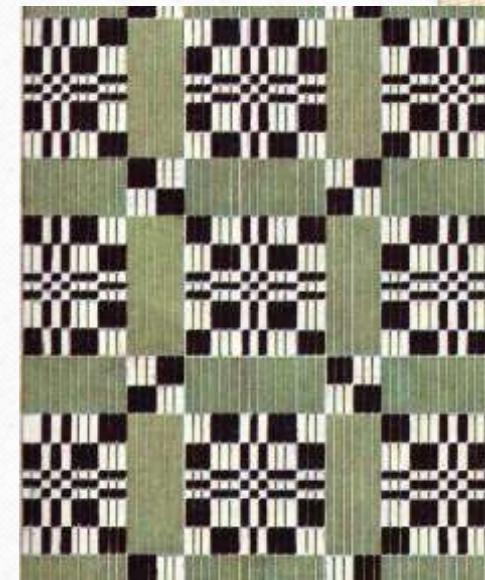

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

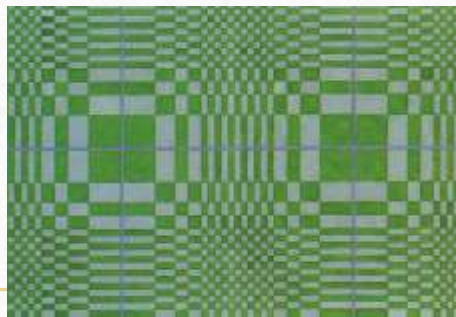
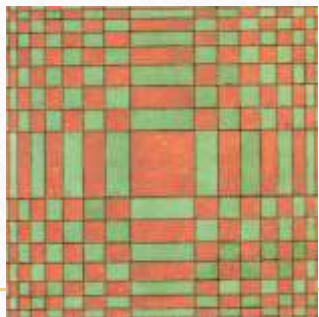
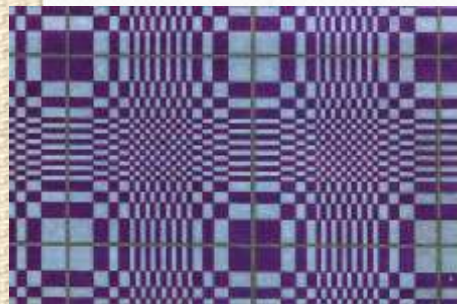

- RZEKA-ważna w życiu naszych przodków- przy niej spożywali posiłek, odpoczywali w polu
- Rzeki były drogami dla nich. Często w pieśniach i bajkach się pojawiały oraz w tkactwie.
- Wygląd poprzecznych pasów pomarszczonej wody
- to woda ruszona przez wiatr.

- Związana z nią jest KRYNICA- symbol życiowej siły, mocy i zdrowia. Poganie zakładali swoje osady przy źródle, zanim nauczyli się kopać studnie.
- Wzór krynicy składa się z 3 części: w centrum krzyżyk, otoczony sześćcianami, a one cegiełkami. To wzór w którym kwadraciki i prostokąciki rozbiegają się od centrum, migają i rozplývają się w oczach

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

- WODA-kręgi z prostokątów w środku większych, na brzegach mniejszych. Podobne do kręgów rozchodzących się widocznych na wodzie po wrzuceniu kamienia. Gdy wrzucisz 1 kamień fale rozchodzą się w kształcie kręgów, gdy kilka kamieni zaczynają się krzyżować i tak właśnie powstaje wzór skrzyżowanych fal wodnych ; kapa z takim wzorem nazywa się „radiuszka”.

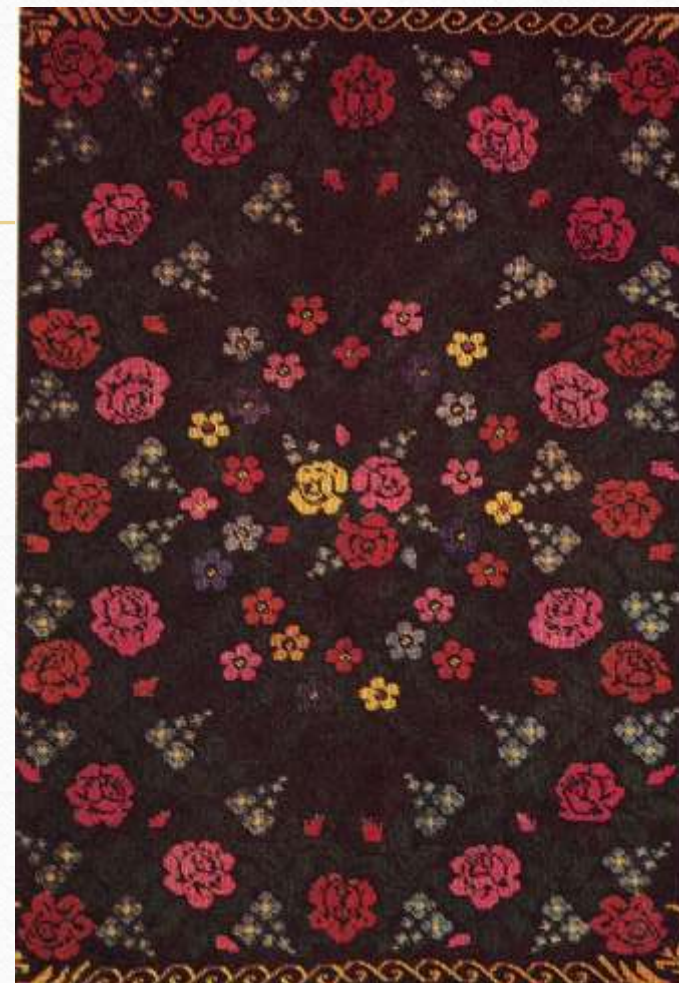
Opiekun wody Wodnik- jak będziesz mieć wzór jego na koszuli-nie utopisz się- geometryczny X

- LAS
- Był ważny u naszych przodków. Dawał drzewo na budowę domów, urządzeń i przedmiotów potrzebnych w gospodarstwie, karmił grzybami, jagodami, oczyszczał powietrze, ozdabiał ziemię.
- Dlatego na wielu tkanych wyrobach występuje: dąb
- opiekun lasu- LESAWIK- jako strojna choinka przedstawiany

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

- POLE, ŁUH,
- „Całe piękno łąki, z jego trawami błękitnymi habrami, żółtymi i czerwonymi kwiatkami, pieśnią skowronka, miękkimi promieniami słońca, zapachem kwiatów ja za swoje życie zebrałam i zmieściłam na swoich licznych tkaninach tkanych”. Te motywy występują bardziej realistycznie- można domyślić się, że to łąka, czy sad patrząc na kapy

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

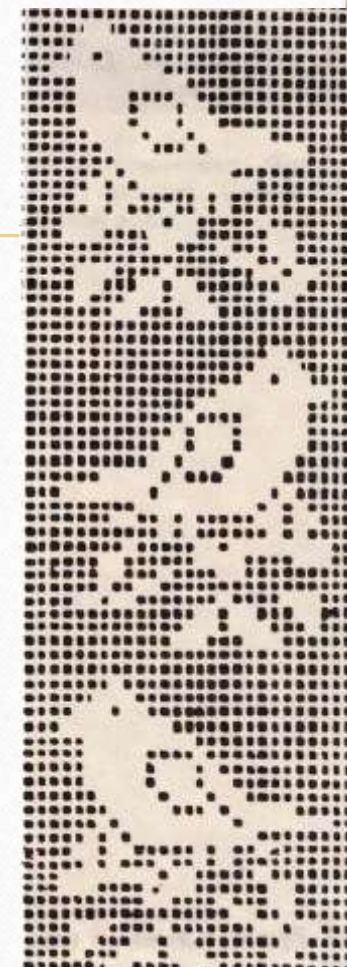

- **ZWIERZĘTA:**

- Często towarzyszyły ludziom, najpierw dzikie, potem oswojone. Dawały szczęście rodzinie, siedzibie, chacie. Ich wyobrażenia jak amulety przynoszą zarówno dobre jak i złe rzeczy.
- Na tkaninach pojawiają się: jelenie, lwy, koty, zające. Kiedyś bardziej stylizowane - dziś - bardziej realistyczne. To symbole-talizmany.

- PTAKI-najczęściej spotykane,
- GOŁĘBIE- miłość
- KUKUŁKA- wdowa
- ORZEŁ-bohater
- SOKÓŁ- obraz kochanego
- PSZCZOŁA-pracowitość

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

- KOGUT- związany ze wschodem słońca, nadejściem nowego dnia, odejściem złych sił. To koguty często na ręcznikach stoją po bokach drzewa życia
- Jako opiekun kobiecej doli, jej obrońca. Swoim pianiem ostrzega od złych duchów, nieszczęścia.

- SKOWRONEK-nadejście wiosny, odrodzenie po śnie zimowym -hymn przyrody i życia, też symbol miłości- „Pewna kobieta zakochała się w mężczyźnie, wyszyła ręcznik ze skowronkiem i go podarowała jemu-ożenili się, mieli dzieci, wszystko było dobrze”.

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

- JELENIE-po bokach drzewa życia symbolizują wieczność i życiodajność, często koło nich gwiazdy-symbol człowieka. Dziś właściwie tylko jako ładny motyw dekoracyjny bez głębszego sensu

- LEW- rzadko spotykany w tkactwie; być może symbol szczęśliwego rajskiego życia, jako wyraz inności.

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODA

- KSIEŻYC- słońce- gospodarz dnia, księżyc- nocy. Związany ze zjawami i wróżbami.
- Romb albo kilka rombów jeden w drugim.

- PIORUN- szanowany bożek u Słowian. U chrześcijan to prorok Eliasz.- podobnie jak pogański bożek na rydwanie ognistym na niebie i puszcza strzały ognia w grzeszników.
- Romb z horyzontalnymi promieniami-strzałami.

WZORY ZWIĄZANE Z PRZYRODĄ

- OGIEŃ-związany z rodziną, domem.
- „Dla żeńców daje sierp, dla mężczyzn lemiesz, dla dzieci ciepło”.
- 8-boczna rozetka-gwiazda

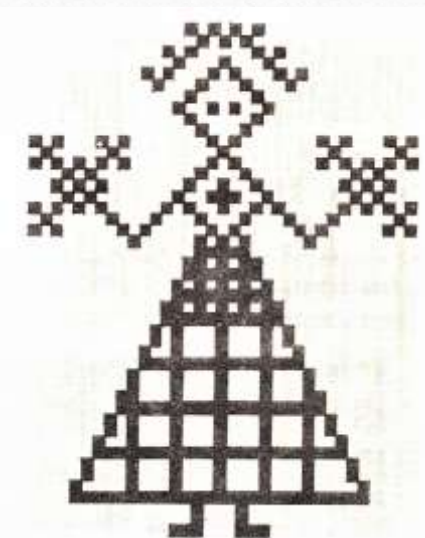

WZORY ŚWIĄT

- **ŚWIĘTA:**

- Nasi przodkowie dużo pracowali, ale umieli i lubili też świętować. Początek i koniec pewnego sezonu, zmiany roku, wydarzenia w życiu świętowano hucznie i wesoło, ze śpiewem i muzyką.
- Początek roku obrzędowego to początek wiosny. Zrównanie dnia z nocą - WIALIKDZIEN u pogan u chrześcijan PASCHA- w obu symboliczny sens odrodzenia, zwycięstwa nad śmiercią.-

- WIOSNA- figura kobiety z wiankiem na głowie i kwiatami w rękach

WZORY ŚWIĄT

- KUPAŁA- jedno z najstarszych i lubianych świąt. To święto rozkwitu przyrody, jej sił życiowych. Kojarzone z ogniskami, wróżbami, skokami, muzyką. Stąd obraz Kupalinki- młodej dziewczynki, ręce pod boki, w tańcu, z wiankiem na głowie, z kwiatem paproci- symbolem szczęścia
- Tańczące nogi, nad nią paproć, pod księżyc (podwójny romb). Często na ręcznikach występuje również sam wianek symbolizujący ten obrzęd, albo ogień kupalski - w centrum gwiazda, naokoło kwiatki i paproci liście- który miał siłę magiczną- kiedy dziewczyna spaliła na nim włos swego wybranego chłopca ten okazywał jej miłość
- KUPAŁA to też kobiety za ręce trzymające się- jak w korowodzie wokół ogniska.
- Podczas Kupally zbierano też zioła- część wplatano we wianki a inne suszono, leczyły w różnych chorobach.
- Podczas Kupaly szuka się też kwiatu paproci- przez stulecia kolejne pokolenia szukają by osiągnąć szczęście, zdrowie lub bogactwo, ale to niedościgłe marzenie. Dlatego uważano, że wyszywając kwiat paproci na ręczniku osiągasz to wszystko, tak jakbyś rzeczywiście znalazł ten kwiat. Dlatego często występują ręczniki z tym motywem. Bywa mocno stylizowany, niemal geometryczny, ale i tak rozpoznawalny, albo wręcz naturalistyczny krzyżyk pod kwiatem oznacza tajemniczy skarb, kogut -północ, kiedy trzeba zerwać ten kwiat.

WZORY ŚWIĄT

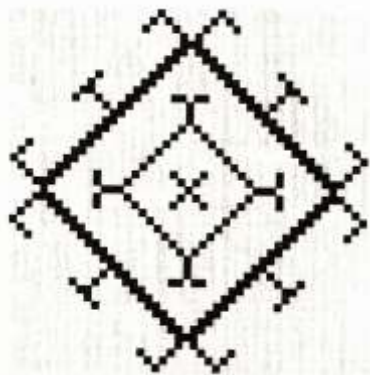
- KALADY-pogańska bogini zimy Kolada, późniejsze Roźdżestwo Chrystowe. Połączone teraz wspólne świętowanie- śpiewanie kolęd, zabawy na śniegu, jazdę kuligiem, pieśni. Pokazana jako figurka kobiety albo jako gwiazdek które symbolizują dobrobyt i dostatek, często połączone na jednym ręczniku, często też pojawia się kogut.

- MASLENICA- w świadomości narodu Kupalla i Maslenica to siostry- oba święta- wesole, taneczne, śpiewne, żartobliwe, tylko pierwsze świętowane latem na polach i lasach, drugie zimą na ośnieżonej ulicy.
- Robiono figurę zimy, obrzucano śnieżkami, przezywano, na koniec topiono ją, aby zima już odeszła i nie wracała. Potem ubierano kukłę Maslenicy w kozuch, ciepłą chustkę, walonki, w rękę blin-symbol słońca i w korowodzie obchodzono wieś z okrzykami „Pryjdzi, pryjdzi da nas wiasna, z ciopłym soniejkam, z maslenymi blinami. Prahani złuju zimu z siardżitymi marażami z kaliuczymi wiatrami”. Na ręcznikach figura kobiety z rękoma do góry w jednej symbol słońca, w drugiej masleniczny blin. Po tym odróżnia się ją od Kupally czy Kalady.

WZORY ŚWIĄT

- WESELE- tradycyjne wesele składa się z wielu etapów, mnóstwa pieśni, obrzędów, żartów. (Najpierw swaty, potem zaręczyny, zapoiny, oględziny, itd.) Obowiązkowe były ręczniki, tkane kapy będące posagiem młodej i dopełnieniem obrzędów. Np. na Białorusi i Białostocczyźnie tkane były dywany dwuosnowowe do cerkwi. Inną ważną rolę pełniły ręczniki: darowane gościom, kładzione pod nogi młodych podczas ślubu, pod ikony, czy korowaj. One mają wszystkie symboliczne znaczenie.
- Ale nie ma specjalnego wzoru ślubnego, każda tkaczka miała swój, improwizowała, używając uniwersalnych wzorów gwiazd, rombów, krzyżyków, roślinnych motywów. Miały wyrazić miłość, życzenia zdrowia, zgody w rodzinie, dzieci, urodzaju i innych. Pojawiają się jednak motywy wyjątkowe: symbol kobiety i mężczyzny -jak śpią...czyli nocy poślubnej.

WZORY MIŁOŚCI

- Uczucie które pojawiło się razem z człowiekiem, związane w efekcie z założeniem rodziny, wychowaniem dzieci, prowadzeniem gospodarstwa wspólnie.
- ŻANOCZJA DOLA- jako wazon kwiatów- tkany np. przed ślubem na kapie, to marzenia, nadzieje przelewane na tkaniny. Oprócz wazonu- chęć by mąż kochał (więc gołębie), by był dobrym gospodarzem (gwiazdki). Takie tkaniny to osobliwe biografie kobiet- zidustrowanie ich życia, pracy i marzeń.

- WIANEK- motyw roślinny, z listkami, kwiatkami-symbol szczęścia dziewczęcego, często na kapie do ślubu, też na Kupalle,

WZORY MIŁOŚCI

- GOŁĄB I GOŁĘBICA- gołąb symbolizuje wiele pojęć: symbol pokoju, w chrześcijaństwie Duch Święty, miłość.
- Ma różne oblicza, różny przebieg i to w tkactwie ma swoje odbicie. Kiedy gołąbki zwrócone dziubkami do siebie-to znaczy wzajemna miłość, kiedy między nimi wazon albo kwiat-to marzenie dziewczyny o wiecznej, szczęśliwej miłości, albo „kochaj mnie tak jak ja ciebie”.
- Ale jest i miłość tragiczna- kiedy młodzi kochają się ale rodzice sprzeciwiają się bo on z bogatego domu a ona biedna. Wtedy gołębie też zwrócone jedno do drugiego, może być wazon między nimi ale gołębie z podniesionymi skrzydłami, w porywie
- Wszystkie te tkaniny to autobiografie, w nich tkaczki zapisywały swoje tajemnice, dzieliły się radością szczęścia, albo zmniejszały ból serca, kiedy nie szło jak powinno.
- Gdy gołębie zwrócone tyłem do siebie-to było rozstanie- albo spokojne albo burzliwe (z uniesionymi skrzydłami)

WZORY MIŁOŚCI

- RÓŻA- symbol miłości i piękna, królowa kwiatów, często na tkaninach

- SILNA RODZINA- bez rodziny nie ma życia, to podstawa wszystkiego.
- Wzór zawsze złożony z 4 części; męża, żony i dzieci. Często takie ręczniki ofiarowywane były do cerkwi;
- silna rodzina to taka o mocnych podstawach: z miłością do ziemi, do pracy, do siebie

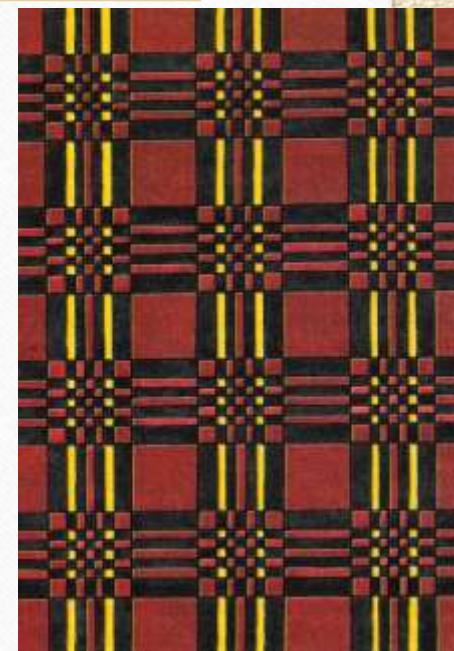

WZORY MIŁOŚCI

- DZIECI- „*U kogo dzieci dużo, ten nie zapomniany u Boga*”. Marzeniem kobiety było posiadanie dużej ilości dzieci-5-7. Dawało to pomoc przy pracy ale i na starość opiekę.
- Symbol 8-bocznej gwiazdki, która jest wynikiem transformacji starego motywu z 4 kłosów odchodzących od kwadratu. W centrum krzyżyk- amulet chroniący od nieszczęścia, życzenie dobra, szczęścia, zdrowia. Wzór podobny do człowieka

- DOBRO I ZŁO- nasi przodkowie nigdy nie przedstawiali diabła czy szatana,; dobro jako amulet chroniący od zła, przedstawiane tylko dobro.
- To jeden z najstarszych motywów, pielęgnowany przez pokolenia, teraz zapomniany. „*Dobro to dobrzy ludzie, gdyby każdy robił drugiemu dobrze, wszyscy byliby szczęśliwi.*”

WZORY MIŁOŚCI

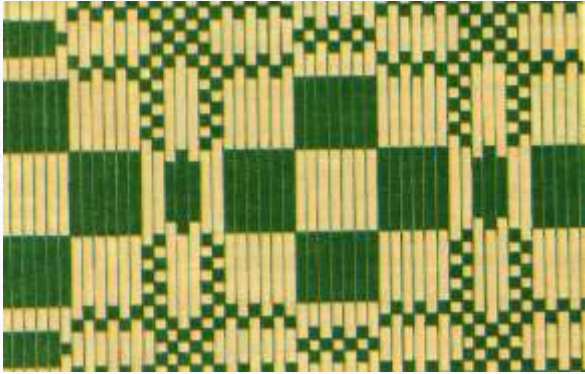
- PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ rozumiana jako poczucie prawdy, honoru, sumienia- podstawowe wartości u naszych przodków;
- 4 kwadraty- to 4 strony świata, 4 kąty w chacie, 4 pory roku, 4 pory dnia. Zwielokrotnione dają pełnię.
- Często wzór prawdy łączy się z wzorem człowieka-czyli gwiazdą. Kto jest nośnikiem prawdy jak nie człowiek?

- CHATA, PODWÓRKO, GOSPODARSTWO-tu koncentruje się życie gospodarza, tu człowiek się rodzi, poznaje świat, przejmuje od przodków mądrość życiową, pracuje, stąd wyrusza w ostatnią drogę. Gospodarstwo to też przemyślana funkcjonalna przestrzeń, chata, chlewy, spichlerz, stodoła. Takie gospodarstwo, chata, siedziba to mała ojczyzna.

W tkactwie to symbol człowieka zamknięty w otocze, niczym w gospodarstwie. Często wzór ten połączony z wzorami ziemi, chleba, urodzaju. Często wzór ten w koszulach męskich występuje. Mężczyzna gospodarz uosobienie trwania tradycyjnego życia. „*Moja chatka to całe moje życie*”

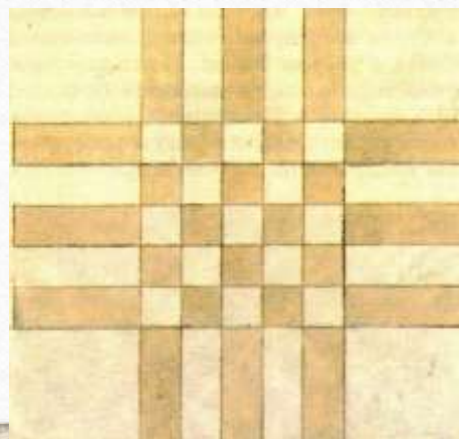
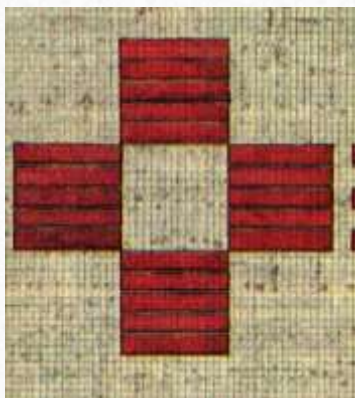
WZORY WIARY

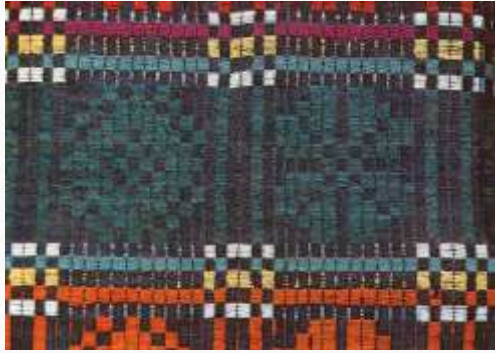
- Każdy człowiek w coś wierzy. To daje jemu życiową energię, stymuluje do pracy. Nasi przodkowie wierzyli w rodzinę, ziemię, pracę, naród, nację. Wiara była, jest i będzie, zmienia się tylko jej sens i kierunki. Nasi pierwsi przodkowie- poganie- wierzyli w przyrodę, magiczną życiową siłę ziemi, słońca, wody i wiatru. Po przyjęciu chrześcijaństwa pojawiła się wiara w Chrystusa, piekło i niebo, to dawało człowiekowi wybór życia na ziemi zgodnie z przykazaniami czy wbrew im.
- **SYMBOLE PRZODKÓW-** Naród, który szanuje swoich przodków wykaże się niewzruszony na wiry historii, ani wojna ani epidemia go nie złamią. Dlatego u naszych przodków ważną rolę odgrywało święto **DZIADÓW-** wspominania zmarłych- idzie się na cmentarz, kładzie się jajka na grób, wiesza ręcznik na krzyż. Było kilka symboli przodków

WZORY WIARY

- PRZODEK- to krzyż z 4 kwadratów, w sensie dziadek, pradziadek
- skrzyżowane 2 prostokąty albo linie, w środku krzyżyk
- DZIAD, STARZEC- -to człowiek od którego trzeba przyswajać jego mądrość - skrzyżowanie 3 linii

WZORY WIARY

- DUSZA- Gwiazda- symbol człowieka, rosetka 8-boczna- symbol jego duszy (pamięci)
- Przypomina wzór człowieka- gwiazdy ale końce ma zaokrąglone, często na końcach z „oczkami” jak na skrzydłach motyla

WSPÓŁCZESNY RĘCZNIK I JEGO SYMBOLIKA

- Kobiety działające przy Muzeum etnograficznym w Krakowie wyhaftowały taki ręcznik. Użyły do tego specjalnego lnu
- „Len jest taką specjalną tkaniną, która ma za zadanie chronić przed złem, osłaniać, ma przynieść szczęście. Zapobiec czemuś i powstrzymać”.
- Nad lnem pochylały się kobiety w różnym wieku (od 36 do 83 lat, także troje dzieci!) i w różnej kondycji-w sumie 17 osób. Kolejne hafciarki same decydowały, jakie wzory pojawią się na ręczniku: haft ze Schwalm, rzeszowski, opoczyński, krakowski, irlandzki, zalipiański, kaszubski, istebniański,

ZADANIE DOMOWE:

Proszę zajrzyjcie do skrzyń, szaf waszych babć, prababć. Może okaże się, że są tam jeszcze ręczniki, kapy, koszule.

Spróbujcie odszyfrować ich wzory. Najpierw sami na bazie tej prezentacji.

A potem poproście o opowiedzenie historii rodziny. Może odkryjecie nieznane motywy.

A co najważniejsze przedłużycie – utrwalcie historię swej rodziny-HISTORIĘ WAS SAMCYH !

Pamiętajcie! Człowiek jest jak drzewo-bez korzeni umiera...

- Słowa H. Kawalczuk ur. w 1902 r., spisane w l.80-tych XX w. „*Wszystko co tu tkamy i wyszywamy, co śpiewamy- wszystko to stare, wszystko to wiara albo zabobony. Mówią komu to potrzebne?. Ale ta wiara, te zabobony uczą nas dobra, uczą dobrze pracować i dobrze odpoczywać. Dobrze wtedy żyje się, kiedy dobrze pracujemy czy wesoło świątujemy. Tego uczą nas nasze tkaniny, czy wzory, nasze pieśni czy bajki. Trzeba organizować wesela- one mocują rodzinę. A dziś co? Zapomnieli wesele, zburzyli rodzinę, epidemia rozwodów. Rodzić i wychowywać dzieci nie chcą. Szybko umrze zupełnie białoruski naród*” .

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

- Agnieszka Tichoniuk-historyk sztuki
w Muzeum i Ośrodku Kultury Białoruskiej w
Hajnówce
- Hajnówka 2021

LITERATURA:

1. Кацар Міхаіл, „Беларускі арнамент. Ткаства, вышыўка”, Мінск 1996
2. Повазь часоў. Беларускі ручнік. Мінск 2009
3. Alina Dębowska, Katarzyna Solub, Jerzy Solub ”Katalog ręczników ludowych” gminy Bielsk Podlaski”, Białystok 2015
4. „Białoruski kosmos” wywiad Janusza Korbela z Natalią Gierasimiuk, „Gazeta Współczesna”

Publikacja sfinansowana z funduszy Komisji
Europejskiej w ramach programu Erasmus+

Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autorów i Komisja Europejska oraz Narodowa Agencja Programu Erasmus+ nie ponoszą odpowiedzialności za jej zawartość merytoryczną.

PUBLIKACJA BEZPŁATNA